

Recenziji znanstvene monografije

Pričujoča monografija Roberta Devetaka »*In zopet kliče domovina ženo na pomoč*«: *Ženska dobrodelna društva na Goriškem in Gradiškem v obdobju Avstro-Ogrske* se ukvarja z vprašanjem razvoja ženske dobrodelnosti na Goriškem v 19. stoletju do začetka prve svetovne vojne. Avtor s svojo lastno študijo primera razvoja ženskih dobrodelnih društev in iniciativ dogajanje na Goriškem in Gradiškem umesti v širši kontekst habsburške monarhije in Evrope.

Knjiga se začne z orisom splošnih političnih, demografskih in gospodarskih razmer v deželi. Glede na to, da je poseben poudarek namenjen oblikovanju politik in iniciativ za uspešno reševanju socialnih razmer, nam v drugem poglavju predstavi razumevanje revščine in zakonodajne okvire habsburške monarhije. Socialne politike so se ravno v tem obdobju pospešeno razvijale, njihov razvoj pa je začel sprožati mnogo vprašanj, od razmerij vpliva med deželo in državo ter cerkvijo do razumevanja strukturnih okoliščin, ki so pripomogle k razvoju revščine in posledično tudi strukturnih rešitev. V tem delu poglavja so predstavljene tudi javne in zasebne dobrodelne ustanove, saj so bile zlasti slednje v tem obdobju izredno pomemben akter v polju reševanja težkih socialnih razmer. Knjiga se nadaljuje s predstavitev nastanka ženskih dobrodelnih društev na Goriškem in Gradiškem, ki so se v drugi polovici 19. stoletja začela pospešeno razvijati in jih tako umestimo v splošni evropski razvoj ženskih dobrodelnih društev. V nadaljevanju nam avtor predstavi nekaj primerov večjih dobrodelnih akcij, ki so služile mobilizaciji prebivalstva v solidarnostne namene. Akcije so pomagale razviti zavest o širši solidarnosti v avstrijski monarhiji. Kot primerno in zelo pomembno orodje so se izkazali časopisi, centralna oblast pa je javno upravo na nižjih ravneh usmerjala s priporočili, kako uspešno razviti sistem darovanja. Hkrati se ob akcijah zelo jasno prepozna, kako dobrodelnost postaja množična in se širi iz mest na podeželje. Če so društva zagotovila formalne okvire delovanja, je širši angažma intelektualne elite v časopisih z opisi lastne dobrodelne dejavnosti, s poudarjanjem empatije in

z dogodki, organiziranimi v lastni režiji (predavanja, dobrodelna prodaja lastnih spisov in fotografij), širil možnosti razumevanja, na kako različne načine je sploh možno delovati na polju dobrodelnosti.

Monografija se nato nadaljuje z razvojem Rdečega križa in vlogo žensk v tej organizaciji, ki je imela v Avstro-Ogrski izrazito lojalističen in podporno vojaški namen. Bila je namreč del državnih struktur, ki pa so izredno pomembno vlogo v njej namenile tudi ženskam. Delovanje žensk v Rdečem križu na Goriškem in Gradiškem tako ni odstopalo od splošnih državnih smernic, hkrati pa so se vanj vse bolj vključevale tudi meščanke zunaj velikih deželnih središč, kar je imelo izredno pomembne posledice tudi za slovensko narodno skupnost. Knjiga se zaključi s prvo svetovno vojno, ki je sprožila razpad avstro-ogrske monarhije, hkrati pa je pomenila tudi višek ženske dobrodelnosti, ki se je tako dokončno feminizirala in postala državno spoštovana. S profesionalizacijo poklica bolniških strežnic in medicinskih sester so tako skrbstveni poklici dokončno postali ženska domena. Knjiga vsebuje številne skrbno izbrane fotografije, ki jo obogatijo in nam tako tudi skozi vizualni material približajo obdobje, o katerem avtor piše. V nadaljevanju so še tabele in preglednice ter seznam literature in virov, ki kaže na bogat nabor gradiva, s katerim je avtor razpolagal.

Knjiga se dotika tudi nekaterih drugih tem, ki sicer niso glavno raziskovalno vprašanje, vendar pa brez njih celovit prikaz dobrodelnosti na Goriškem in Gradiškem ne bi bil mogoč. Eno izmed glavnih vprašanj je tako razmerje med vsemi tremi narodnostmi v deželi in podvprašanja, v kakšni meri je nacionalno vprašanje vplivalo na dobrodelne organizacije, kako razumeti narodnostne konflikte in ali so nastali vzporedni sistemi dobrodelnosti. Hkrati pa avtor naslovi tudi druga vprašanja: razmerje med podeželjem in mestom, lokalnim in mednarodnim ter spolom in socialnim statusom. Obenem se seveda ne odmika od še enega vprašanja, kako je delovanje žensk v različnih dobrodelnih formalnih in neformalnih akcijah zaznamovalo spreminjanje njihove vloge v goriški družbi. Raziskuje tudi, kako je

delovanje Slovenk vplivalo na slovensko narodno gibanje in kako le-to ubere lastno strategijo politik v dobrodelnosti.

Knjiga nam tako prinaša dragocena spoznanja o vlogi žensk v 19. stoletju in zlasti celovit pregled kompleksnosti njihovega angažmaju na polju dobrodelnosti na Goriškem in Gradiškem. Na podlagi bogatih virov in pregledane literature ter s skrbno analizo nam razodeva celovito zgodbo delovanja na socialnem polju v okviru treh narodnostnih skupnosti, različnih socialnih razredov, razmerij med podeželjem in periferijo ter lokalnim in mednarodnim. Delo tako dopolnjuje še en kamenček v mozaiku razumevanja, kako se je spreminjal položaj žensk na Slovenskem v 19. stoletju in kakšno vlogo so ženske igrale v slovenskem narodnem gibanju, predvsem pa je zanimivo branje za vsakogar, ki ga zanimajo preteklost in različni pristopi socialne politike ter njen razvoj.

Izr. prof. dr. Irena Selišnik

Dr. Robert Devetak je zgodovinar na začetku znanstvene poti, a je njegovo delo v raziskovalni skupnosti že dobro znano in odmevno. Gotovo lahko to pripišemo njegovi prodornosti, natančnosti in poglobljenosti v tematike, ki jih preučuje, pa tudi temu, da že od začetka raziskovanja išče teme, ki so bile v slovenskem zgodovinopisju dolgo spregledane. Te so namreč povezane s prostorom, ki je bil odmaknjen od središča, in z obdobjem, ki je bilo po drugi svetovni vojni dolgo deležno manjšega raziskovalnega interesa. K redkim zgodovinarjem, ki so svoje raziskave usmerili oziroma usmerjajo v severnoprimorski prostor, lahko danes brez zadržkov pripišemo tudi dr. Roberta Devetaka. Njegove študije pa nam osvetljujejo še eno področje, ki je bilo prav tako mnogo premalo raziskano: javno delovanje žensk v tem prostoru. A tudi tukaj še nismo povedali vsega: dr. Robert Devetak namreč ne raziskuje le slovenske skupnosti, temveč pravilno razume prostor nekdanje dežele Goriške in Gradiške kot prostor medkulturnih prepletanj, v katerem je fenomene, s katerimi se raziskovalno ukvarja, nemogoče razumeti brez primerjalne analize. Zato so njegove študije tako celosten prerez kot poglobljena kontekstualizacija rezultatov, ki jih pridobi z eruditivnostjo zgodovinarja širokega formata. Raziskovalni interes, ki se je porodil že v času srednješolskega in diplomskega izobraževanja, je dr. Robert Devetak pod mentorstvom dr. Marte Verginella v svoji doktorski disertaciji usmeril v področje, ki je bilo v slovenskem zgodovinopisju raziskano parcialno tako glede prostorske določitve kot tudi glede tematike: ženska društva v habsburški monarhiji na slovenskih etničnih ozemljih so bila namreč še kar dobro raziskana za področje tedanje Kranjske, a v teh študijah ni bilo veliko pozornosti namenjene ženski dobrodelnosti. Odlično doktorsko disertacijo je dr. Devetak razširil v pričujočo znanstveno monografijo, ki bo zagotovo zanimiva za širši bralski krog. Že zasnova knjige kaže na pravilnost raziskovalčevega pristopa, ki se problemu najprej približa panoramsko, a hkrati sprašuje po vzrokih, ki so pripeljali do (ženske) dobrodelnosti. Vsakomur, ki ni strokovnjak oziroma strokovnjakinja za upravno-politično podobo

Gradiške in Goriške v dolgem devetnajstem stoletju, avtor predstavi pregledno sliko, v kateri je v ospredju tisto, kar je pomembno za njegovo raziskavo, a je razloženo na ozadju širšega dogajanja ter zato dobro razumljivo in osmišljeno. Sledi poglavje o revščini, ki ustvari odlično osnovo za razumevanje porajanja dobrodelnosti. V naslednjih poglavjih avtor na vprašanje, kakšne oblike dobrodelnosti so se razvile na Goriškem in Gradiškem, išče odgovore z različnimi pristopi. Najprej razloži, kako se je dobrodelnost razvijala, nato pa pozornost usmeri v žensko dobrodelnost, ki jo raziskuje v transnacionalni perspektivi. Analizira ohranjene dokumente, ki so nastajali v dobrodelnih društvih, in zapise v časopisih, ki so poročali o dobrodelnosti. Izsledke ves čas primerja s pojavi, povezanimi z dobrodelnostjo zunaj habsburške monarhije. Tako izvemo, od kod so prihajali zgledi za dobrodelno delovanje: beremo o sejmihi, tombolah in podobnih dejavnostih, ki so se razvile v anglosaksonskem prostoru in bile uspešno prenesene v raziskovani prostor.

Ker ne preučuje le slovenskih dobrodelnih združenj, ki so se porajala v meščanskem razredu, temveč tudi italijanska in nemška, ki so najprej vključevala le plemstvo, ustvari razvojni lok, ki sega od prvotne plemiške »prevlade« v dobrodelnih društvih preko vstopa meščanstva do končne širitve na podeželje. Ker avtorjev pristop vključuje tako raziskave narodnosti kot razreda, je poglobljen in vseobsegajoč. A pri tem gre še dlje: da bi do potankosti opredelil žensko dobrodelnost, jo dr. Devetak raziskuje še s perspektive dobrodelnosti, ki vznikne »od spodaj«, in dobrodelnosti, ki je organizirana »od zgoraj«, torej v službi države (Avstrijska organizacija Rdečega križa). Kot je bilo že omenjeno, avtor z izjemno natančnim preučevanjem različnih virov (pri tem ponovno dokazuje, kako pomembno je za zgodovinarja habsburške dobe znanje vsaj nekaj jezikov, ki so se tedaj govorili v njej – njegovi viri so namreč v slovenščini, italijanščini in nemščini) predstavi široko sliko dobrodelnega delovanja, nato pa se usmeri v študije primerov. Tako dodobra spoznamo tri dobrodelne akcije: ob ljubljanskem potresu leta 1895, ob avstro-ogrski zasedbi Bosne in Hercegovine ter v prvi svetovni vojni.

Dr. Robert Devetak ne beleži le fenomena ženske dobrodelnosti, ki je mnogim posameznikom in družinam ublažil najhujšo revščino ali jim olajšal

težke trenutke v službi domovine. Zaradi razgledanosti na področju zgodovine žensk oziroma spola lahko tudi oceni, kaj je dobrodelnost prinesla njenim uresničevalkam in širši družbi. Kot zapiše, je vplivala na spremembe v katoliški Cerkvi in v družinah nižjih slojev, ki so jih dobrotnice obiskovale ter ženske seznanjale tako z možnostmi izobraževanja kot z upravljanjem financ, vzgojo in nego otrok. A hkrati je dobrodelnost spreminjala življenja tudi dobrodelnicam, ženskam, ki bi bile sicer v javnosti le »dekoracija« pomembnega moža. Dala jim je namreč občutek samozavesti in izpolnjenosti, ki sta bila predpogoj za kasnejše politično delovanje v javnosti. Dobrodelnost je nenazadnje odprla tudi možnosti novih poklicev, kot še ugotavlja avtor. S tem pa so ženske postajale tudi gmotno vse bolj neodvisne. Če so zgodnejše feministične raziskave na žensko dobrodelnost nemalokrat gledale kot na način preživljanja prostega časa zdolgočassenih plemkinj in meščank ter ji niso odmerjale zelo veliko svojega raziskovalnega interesa, nove raziskave, med katere sodi tudi Devetakova (pri čemer ne morem spregledati dejstva, da je bila opravljena v okviru doktorske disertacije pod mentorstvom vodilne slovenske zgodovinarke spola, kar priča o tem, da zgodovina spola ni nekaj samozadostnega, temveč je zanjo značilna odprtost za nove pristope in spoznanja), širijo vedenje in opravljajo tudi pomembno revizionistično delo. Ob tem se seveda odpirajo nova vprašanja, ki vzbujajo upanje, da bo dr. Robert Devetak ženski dobrodelnosti namenil še kakšno svoje delo.

Dr. Katja Mihurko